

Stručni rad

NAČINI POSTUPANJA ŠKOLE U SLUČAJU POJAVE NASILJA

Doris Vouri, mag. prof. spec. i reh. ped.
Osnovna škola Dr. Ljudevita Pivka Ptuj, Slovenija

Sažetak

Nasilje je oduvijek bilo prisutno u odgojno-obrazovnim ustanovama te se s njim susrećemo na različite načine i u različitim okolnostima. Kako, na koji način doživljavamo nasilje u školi i kako ćemo se nositi s ovim problemom ovisi o pojedinačnom nasilnom ponašanju. U članku predstavljam definiciju nasilja i agresije te nekoliko mogućih strategija koje učitelji mogu koristiti kada tretiraju problematiku nasilnog ponašanja.

Ključne riječi: nasilje, agresija, prevencija (sprečavanje) nasilja

1. Uvod

Nasilje se često pojavljuje u školskom okruženju. Kako će škola reagirati na nasilničko ponašanje, kakve će sankcije odrediti za pojedinca i koja će pravila uzeti u obzir kada je riječ o prevenciji nasilja, ovisi o samoj školi kao odgojno-obrazovnoj ustanovi. Ono što je zajedničko svim školama zapravo je težnja ka nultoj toleranciji prema nasilju. U nastavku predstavljam razliku između nasilja i agresije, načine na koje se nasilje može manifestirati u školama te nekoliko prikladnih strategija za njegovu prevenciju.

2. Definicija nasilja i agresije

2.1. Nasilje

Definicija nasilja u Rječniku slovenskog književnog jezika je sljedeća: „aktivan odnos prema nekome, karakteriziran uporabom sile, pritiska.” Autori imaju različita gledišta kada definiraju nasilje, ali svima je zajedničko saznanje da jednu od ključnih komponenti dinamike nasilja predstavlja sila ili snaga (moć). Nasilje se stoga definira kao aktivan odnos prema nekome, karakteriziran uporabom sile, pritiska, kako bi počinitelj ostvario svoje želje, potrebe ili plan.

Pri definiranju nasilničkog ponašanja uočavamo dvije značajke:

1. Budući da je većina definicija nastala unutar područja psihologije, prevladavaju psihološki diskursi, iako definicija obuhvaća i elemente sociologije, antropologije, prava, političkih znanosti i međunarodnih odnosa.

2. Istodobno se pojavljuju pojmovi nasilja i agresije. Međutim, oni nisu uvijek objašnjeni unutar definicije (sinonimi).

2.2. Agresija

Agresija se manifestira kao zlostavljanje između učenika. To traje dugo, a učenik je u određenom razdoblju više puta izložen agresivnom ponašanju odnosno negativnim radnjama. Pritom doživljava nelagodu i/ili namjerno ozljeđivanje (fizičko ili verbalno). Negativne radnje uključuju naguravanje, udaranje (šutiranje), bockanje, tučnjavu. Osim navedenog, u ovakve radnje spadaju i uvredljive grimase, korištenje vulgarnih riječi te namjerno isključivanje iz skupine. Riječ je dakle o neravnoteži moći, kada se slabiji učenik teže brani.

Poznajemo dvije vrste agresije:

1. Afektivna i instrumentalna agresija

Karakteristike afektivne agresije su intenzivna, jaka ljutnja, nasrtljivost, automatsko uzrujavanje, obrambena reakcija i osjećaj olakšanja kada ova vrsta agresije prođe. Kod instrumentalne agresije uočavaju se hladnokrvnost, niska aktivacija i planirana usmjerenost ka cilju.

2. Reaktivna i proaktivna agresija

Reaktivna agresija manifestira se brzom ljutnjom i nedostatkom kontrole. Kontekst u kojem se ona pojavljuje vrlo je konfliktan i uključuje prisutnost negativnih emocija. Proaktivna agresija shvaća se kao stjecanje koristi, maltretiranje i dominacija nad vršnjacima.

3. Vrste i oblici nasilja u školi

Preporuke s područja omladinske politike definiraju nasilje u školi kao situacije koje se međusobno jako razlikuju. One obuhvaćaju različite stupnjeve i intenzitete nasilja, ovisno o uzrocima i/ili žrtvama. Nasilje se dogoditi sporadično i nenamjerno, ili se može dogoditi da ove vrste radnji eskaliraju. Neke je vrste lakše

prepoznati od drugih. Dubljim uvidom u nasilje u školi možemo si predstaviti različite načine percepcije nasilja. Autori objašnjavaju dubinsko sagledavanje kao učinkovito tretiranje problematike nasilja. U školi se treba usmjeriti na podrijetlo i uzroke agresivnog ponašanja. U cilju uspješnog sprečavanja ove pojave te poduzimanja odgovarajućih mjera, moramo poznavati znakove i uzroke ovakvog djelovanja.

Poznajemo sljedeće vrste nasilja: vršnjačko nasilje ili nasilje među učenicima, nasilje učitelja nad učenicima, nasilje učenika nad učiteljima, nasilje između roditelja i učitelja, nasilje između zaposlenika i nasilje u obitelji. Može se pojaviti i autodestruktivno nasilje (nasilje nad samim sobom).

Ovisno o sadržaju i odnosima nasilnih interakcija, poznajemo različite oblike nasilja: fizičko/tjelesno, psihičko/emocionalno, ekonomsko, verbalno (manifestira se pogrđnim riječima) i spolno (seksualno) nasilje.

3.1. Vršnjačko nasilje

Vršnjačko nasilje ili nasilje među učenicima je najčešće prisutan oblik nasilja u školi. U ovu vrstu spadaju psihički, verbalni, fizički i ekonomski oblici nasilja. Vršnjačko nasilje uključuje i oblik spolnog (seksualnog) nasilja, za koje se smatra da se u slovenskim školama pojavljuje često, ali se o njemu ne govori. Spolno uznemiravanje i pipanje najčešći su oblici.

Oblici vršnjačkog nasilja su: pljuvanje, štibanje, vrijeđanje, prozivanje, guranje, naguravanje po hodnicima, zadirkivanje, pipkanje, fizičko nasilje, isključivanje od strane vršnjaka, odvajanje po nacionalnoj pripadnosti i vrijeđanje na nacionalnoj osnovi, razne nasilne igre u kojima se javljaju fizičko nasilje i nanošenje boli, psihičko i spolno nasilje te fizičko nasilje, kojem su posebno izloženi dječaci.

3.2. Osobine žrtve nasilja i nasilnika

Osobe koje su izložene nasilju pokazuju više tjeskobe, neizvjesnosti, oprezne su, osjetljive i mirne. Na zlostavljanje, barem u nižim razredima, reaguju plačem ili povlačenjem. Ovi pojedinci steknu dojam da nisu uspješni, da su glupi i neprivlačni. U školi su usamljeni, odbačeni, imaju malo ili nimalo prijatelja. Žrtve nasilja često iskazuju negativističan stav prema nasilju, ne napadaju i ne zadirkuju druge. Žrtve su intelektualno prosječne, pri čemu njihov školski uspjeh može biti dobar, prosječan ili loš. Imaju pozitivan stav prema školskim obvezama. Ne znaju govoriti o svojim problemima, tako da nasilje kojem su izloženi u školi polako počinju prihvaćati kao nešto što zaslužuju. Ova vrsta žrtve naziva se pasivna/podložna (pokorna) žrtva. Prema rezultatima opsežnog istraživanja o vršnjačkom nasilju, u kojem je sudjelovalo 60 slovenskih vrtića, osnovnih i srednjih škola te srednjoškolskih đачkih domova, 16 do 27 posto učenika predstavlja žrtve vršnjačkog nasilja. Od 30 do 40 posto sudjelovalo je u nasilju. Druga vrsta žrtve je izazivač. Učenici često imaju problema s koncentracijom, uzrokujući uzrujanost i napetost kod drugih. Neki od njih su hiperaktivni i svojim ponašanjem smetaju ostalim učenicima u razredu. Posebnu pozornost treba posvetiti onim učenicima koji su svjedoci nasilja. Osjećaju se nelagodno, ali rijetki su spremni pomoći žrtvi. Osobina nasilnika je agresivnost. Svoju nasrtljivost iskazuju i prema odraslima. Općenito imaju pozitivan stav prema nasilju, impulzivni su i imaju potrebu kontrolirati druge. Imaju dobru sliku o sebi, ali ne osjećaju empatiju prema žrtvama. Tipičan učenik nasilnik ponaša se agresivno i fizički je jači od žrtve. Pasivni nasilnici su oni koji sudjeluju u nasilju, ali ga ne iniciraju. Nasilnici nisu vezani za obitelj, intelektualno su prosječni, te nedovoljno koriste svoje

sposobnosti. Osim navedenog, poznajemo i anksiozne nasilnike koji imaju manje samopouzdanja i manje su popularni od tipičnih nasilnika. Kod kuće imaju više problema, a u školi iskazuju slabiji uspjeh.

4. Mogući načini postupanja škole u slučaju pojave nasilja

4.1. Uloga škole u prevenciji nasilja

Škola ima psihosocijalni utjecaj na razvoj djeteta. Učitelj značajno potiče razvoj jakih područja učenika, što se očituje povećanjem samopouzdanja i većim uspjehom u drugim područjima. Iluzorno je očekivati da će se smjenom generacija smanjiti razina nasilja u školama. Potrebno je poduzeti pravovremene i pravilne mjere. Nisu dovoljne sigurnosne kamere ili profesionalni zaštitari, već sveobuhvatan pristup koji sprečava nasilje u korijenu. Potrebno je uspostaviti opće temeljne principe u sudjelovanju sa svim radnicima škole. Osnovna načela na temelju kojih se mogu izgraditi različite strategije su: nulta tolerancija prema nasilju, individualno doživljavanje nasilja, djelovanje (odazovimo se) kojim odgovaramo na svako nasilničko ponašanje. Dakle, ne prebacujte odgovornost za djelovanje na druge, zahtijevajte odgovornost za počinjeno nasilničko ponašanje. Žrtva i počinitelj zaslužuju pravedan tretman na temelju poštovanja njihovog ljudskog dostojanstva i prihvaćanja odgovornosti za učinjeno. U svakoj školi isprepliću se različiti čimbenici rizika za pojavu nasilja. Tek kada škola ustanovi njihovu prisutnost, može ograničiti njihove učinke ili ih uništiti. Najveći čimbenici rizika su tolerancija prema nasilju u društvu, dominantna kultura i tradicija, pripadnost određenim društvenim skupinama, kao što su djeca s posebnim potrebama, žene, osobe s invaliditetom, starije osobe, pripadnici kulturnih, etničkih, vjerskih i dr. skupina, te siromaštvo i socijalno raslojavanje. Specifični čimbenici rizika za pojavu nasilja u školama su: neadekvatno radno okruženje (loši prostorni uvjeti, nepregledni hodnici, buka, tamne boje zidova), loša organizacija rada (nejasno definirane nadležnost i odgovornost zaposlenika, neučinkovito dežurstvo učitelja, nedovoljna osposobljenost radnika za područje nasilja), nesređeni međuljudski odnosi (uvredljiva komunikacija između zaposlenika, slab protok informacija, nedostatak nadzora), zlouporaba ovlasti: izražena neravnoteža moći među subjektima.

4.2. Akcijski plan rada

Prije izrade akcijskog plana za postupanje u slučaju pojave nasilja u školi potrebno je izvesti analizu stanja odnosno sigurnosnu procjenu kojom utvrđujemo trenutno stanje sigurnosti u školi i dajemo preporuke za njegovo poboljšanje. Neophodno je fokusirati se na potrebe škole jer svaka ustanova ove vrste ima svoje posebnosti. Prikupljaju se informacije o oblicima i vrstama nasilja, odnosno provjerava se u kojoj mjeri se nasilje događa, što o sigurnosti u školi misle učenici, roditelji, učitelji i ostali zaposlenici te kakvi su rezultati dosadašnjih mjera. Administrativni poslovi zahtijevaju dodatno vrijeme, ali formalna pravila štite učenika i školu. Štite ih od samovolje, jer bi ih morali poštovati svi sudionici odgojno-obrazovnog procesa škole. Prilikom izrade akcijskog plana potrebno je utvrditi: način na koji možemo protumačiti utvrđenu situaciju nasilja u školi i našu ulogu u tome, slabe točke dosadašnjih strategija, korake koji su neophodni za provedbu izmjenjena, naša očekivanja, aktivnosti koje želimo najprije poduzeti, te (odrediti) subjekte koje želimo uključiti u odabrane aktivnosti.

Prikazat ćemo tri razine mjera za prevenciju nasilja: mjere na razini škole, odjela i pojedinca. Na prvoj razini ciljnu skupinu predstavlja cjelokupna školska populacija. Predlaže se školski dan posvećen podizanju svijesti o problemu. Sudjeluju i roditelji, tako da se mogu prezentirati rezultati raznih istraživanja. Sudionici dobivaju osjećaj odgovornosti. Predlaže se nadzor od strane učitelja unutar i izvan ustanove. Posebna pozornost posvećuje se i događanjima u toaletima, a važno je da učitelji izraze svoje negodovanje prema nasilju. Osim navedenog, veliki značaj imaju i osobne vrijednosti, uvjerenja te stavovi koji se određenim postupanjem učitelja prenose na učenike. Često se događa da se učenici ne usude progovoriti, te se kao jedno od mogućih rješenja navodi kontakt telefon zahvaljujući kojem oni ostaju anonimni. Roditelji također trebaju razviti stavove. Stoga su sastanci i studijske skupine formalnog / neformalnog oblika vrlo važni. Mjere na razini odjela uključuju pravila, pohvale, sankcije, sate razrednog odjela, kooperativno učenje, zajedničke pozitivne aktivnosti te odjelne sastanke učitelja i roditelja. Mjere na razini pojedinca temelje se na razgovorima sa žrtvom i nasilnikom, roditeljima te grupnim razgovorima s roditeljima. Odgojno djelovanje učitelja mora se planirati odnosno realizirati pred učenicom. Ovo je najučinkovitiji preventivni postupak učitelja, jer upoznaje učenika s mrežom učiteljevih očekivanja te prava i dužnosti učenika. Nije dovoljno samo upoznati učenika sa spomenutim, već treba prijeći na realizaciju. Kazna mora poručiti učeniku da se njegovo ponašanje ne odobrava, ali da se istovremeno vjeruje u njegovu sposobnost i spremnost da donese ispravnu odluku u danim okolnostima.

Na kraju prikaza odgojnog djelovanja naglasit ćemo važnu ulogu evaluacije kojom provjeravamo učinkovitost zadanih strategija.

5. Zaključak

Možemo zaključiti da je za prevenciju nasilja neophodan dobar akcijski plan koji učitelji koriste i prije nego što se nasilničko ponašanje pojavi. Vrlo je važno da učitelji i roditelji iskreno razgovaraju s učenicima i grade međusobno povjerenje. Žrtvama nasilja neophodno je pružiti psihološku pomoć kako bi stekle samopouzdanje. Škole moraju ići ukorak s vremenom po pitanju različitih vrsta nasilja, budući da se sve više nasilja pojavljuje upravo na internetu. Nakon svakog nasilničkog čina prijeko je potrebna procjena primjerenosti sankcija.

6. LITERATURA

- [1.] Berčnik, S. (2008). Vzgojni koncept v javni šoli in vprašanje nasilja.
- [2.] Brejc, M., Koren, A., Logaj, V. in Mugnaioni Lešnik, D. (2009). Nasilje v šoli: opredelitev, prepoznavanje, preprečevanje in obvladavanje. Kranj: Šola za ravnatelje.
- [3.] Gregorič, N. (2015). Vrstniško nasilje med učenci osnovne šole. Diplomsko delo, Koper: Univerza na primorskem, Fakulteta za matematiko, naravoslovje in informacijsko tehnologijo.
- [4.] Habbe, J. (2000). Nasilje in varnost otrok v šolah. Ljubljana: Lisac & Lisac
- [5.] Kovač Šebart, M., Krek, J. (2009). Vzgojna zasnova javne šole. Ljubljana: Center za študij edukacijskih strategij,
- [6.] Kroflič, R. (2011). Reagiranje v konfliktnih situacijah. Ljubljana: Center za poklicno izobraževanje.
- [7.] Mugnaioni Lešnik, D. (2005). Strategije za preprečevanje nasilja. Ljubljana: Šola za ravnatelje

-
- [8.] Olweus, D. (1995). Trpinčenje med učenci, kaj vemo in kaj lahko naredimo. Ljubljana: ZRSŠ.
- [9.] Polak, A. (2007). Timsko delo v vzgoji in izobraževanju. Ljubljana: Modrijan.
- [10.] Pušnik, M. (1999). Vrstniško nasilje v šolah. Ljubljana: ZRSŠ
- [11.] Pušnik, M. idr. (2003). Vloga šole pri zmanjševanju nasilja: priročnik za učitelje, svetovalne delavce in ravnatelje. Ljubljana: ZRSŠ
- [12.] Ramovš, F. (2000). Dostupno na: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=nasilje&hs=1
[Pristupljeno 29.12.2015.].
- [13.] Žižek, S. (2007). Nasilje. Ljubljana: Analecta.